

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Димитър Веселинов Димитров

за дисертационния труд на Красимир Манолов Стоянов *„Езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война (1944–1956)“*, представен за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език - социолингвистика)

Авторът на дисертационния труд доц. д-р Красимир Стоянов е роден на 30 октомври 1955 г. в гр. Смолян. През 1979 г. завършва специалност „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и втора специалност „Френски език“. Започва работа в 46-то училище „Константин Фотинов“ в гр. София. През 1982 г. печели конкурс за асистент в Института за чуждестранни студенти (днес Департамент за езиково обучение) при Софийския университет. През 1997 г. защитава дисертация на тема *„Обществените промени (1989–1996) и вестникарският език“*. От 2003 г. е доцент по съвременен български език в Департамента за езиково обучение.

Доц. д-р Красимир Стоянов е автор на повече от 110 научни публикации, рецензии и методически пособия. Научните му интереси са в областта на социолингвистиката, езикът на средствата за масова информация, както и преподаването на българския език като чужд. Публикувал е изследвания във Великобритания, Италия, Франция и Русия. Участник е в научни проекти, ръководител е (2005–2009, 2016–) на Научната лаборатория по приложна лингвистика, научен ръководител на докторанти. Член е на Международното социолингвистично дружество от неговото създаване през 1992 г., а от 1996 г. е избран в ръководството на дружеството. В периода от 2008 до 2010 г. е член на Експертния съвет на Съвета за електронни медии в област „Езикознание“. Член е на Съюза на българските журналисти, а също и на Международния съюз на журналистите. Владее френски, руски и английски език. Доц. Красимир Стоянов е председател на Общото събрание в Департамента за езиково обучение.

Представеният научен труд на доц. д-р Красимир Стоянов на тема „*Езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война (1944–1956)*“ съдържа 570 стандартни страници. Той е структуриран в увод, три глави, заключение, библиография и приложение. Авторът на изследването си поставя сложната и трудна задача да събере факти и да ги обобщи в езиковедски анализ, посредством който извежда поредица от обстоятелства и зависимости, откриващи езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война като системен процес замислен, организиран и провеждан с цялата отговорност и интелектуално могъщество на държавната власт. Избраната тема е оригинална, като авторът е постигнал пълнота в изложението на фактите, подчертал е тяхната взаимозависимост като генезис и последователност на пораждащите фактори, подредени според социалната им релевантност на оказваното в национален и наднационален мащаб въздействие. Така *целта* на представеното изследване на публицистични текстове е съсредоточена върху *анализа на езиковите маркери*, водещи към разкриване на проявите на една държавно организирана и системно провеждана езикова политика в популярния български печат след края на Втората световна война.

В този смисъл може да бъде коментиран и анализът, който доц. Стоянов предлага в Първа глава на научния труд, озаглавена „Край на Втората световна война и основанията за нова езикова политика в България“ (19–137). Тук авторът представя и подрежда феномени и зависимости, които са породени от развитието на световния военен конфликт и коментирани като значими обществени явления предполагат появата на нова езикова политика в национален мащаб. Доц. Красимир Стоянов използва научна методология, посредством която въвежда и разисква проблема върху широката основа на коренните социални **преобразования** в българското общество след втората половина на 40-те години на миналия век, **преобразования**, която поставят страната ни в контекста на европейската идеологическа двудялба след войната, съветската сфера на влияние и световната политика. Авторът правилно подчертава факта, че „би трябвало да се говори за *една* Световна война през XX век, Първата световна война, чийто край предуславя драматично, но последователно и закономерно прехода към войната, станала известна като Втора световна война“ (с. 25). В тази връзка тук са коментирани и важни социални феномени като социално-психологическите аспекти на войната,

военната доктрина, както и всички онези мащабни политически и икономически действия, разкриващи явлението в пълния му вид на *колосална по размерите си човешка трагедия* (32–36). Резултата от този анализ авторът обобщава в „Приноси и нови явления като резултат на Втората световна война“, насочвайки изследователските процедури върху езика на актуалната публицистика от годините след края на Втората световна война в национално-политическите рамки на определено държавно обединение, тясно и всестранно свързано с държави, обособили се във военно-политически и икономически блок, с цел да се противопостави на друг такъв блок (евро-атлантическия). Направеният по този начин научен обзор и изводите в тази глава дават основания на автора да изведе на преден план *принципите на основните съществени позиции за езиковедския анализ на културна (и най-общо духовна) политика* в областта на езиковото, а значи и информационното управление на конкретното общество, в набелязаните исторически рамки. Тъкмо поради съобразяването с тези обстоятелства авторът намира за твърде необходимо да обърне специално внимание на последвалия период – *от средата на септември 1944 г. до юни 1945 г.*, посочен за забележителен и уникален за България момент, време на сложни взаимоотношения (с. 80), в което авторът търси и открива социално-политическите и идеологическите предпоставки за началото на нова езикова политика в страната. В изложението на Първа глава сред тях са подредени решаващи аргументи най-напред по отношение на разпознаването и авторитетното *дефиниране на субектите на тази политика* – държавни институции, частни и обществени организации, но също така и отделни личности с широко влиятелна дейност в обществото. В тази системност на субектите на държавно проектираната езикова политика авторът нарежда образователните институции и ползваните от тях методически *учебни средства и помагала*, както и езиковото поведение на челната формация от учители, университетски преподаватели, лектори, пропагандатори, партийни лидери, администратори, функционери в стратегическите стопански области и активисти на партийния апарат.

Особено място сред субектите на новата езикова политика К. Стоянов определя на армията и военния печат в месеците след септември 1944 г. Авторът отделя много усилия, за да изведе принципите на създаване и функциониране на военния печат, замисъла и стойностите на новия език в печата, включително формирането на ново езиково съзнание чрез т.нар. окопни вестници, както и

решаващата роля на военно-политическата институция „помощник-командир“ в процеса на (ре)формиране на общественото съзнание във фронтовите условия. При разглеждане на проблема за (ре)формирането авторът намира основания да говори за *национално езиково съзнание* дотолкова, доколкото в осъществяваната езикова инициатива се откриват *националните* измерения на интересите и целите на провежданите мащабни действия, доколкото с *новия език* се коментират държавнически стратегии и перспективи на развитие, които вече оглеждат националното, приеманото като тенденция за престижната изява на народностния дух, в актуалността на новите социални норми, наложени след 09 септември 1944 г. Според аргументите на автора езикът на тези вестници по същност и съдържание изразява принципите на комунистическия печат с неизбежните структурни *псевдоквалификатори* – *висока* идейност, *тесни* връзки с масите, *ревностен* пропагандатор, *цялостна* и *всеобхватна* работа и др., представящи идеологическата риторика, напластена в клишета, които се превръщат в характеристика на публицистичния стил в езика на късния социализъм (112–118). В така въведената функционалност на публицистичния стил се търсят последствията от ефекта на „стилистиката и езика на властта“ (130–131).

Втората глава на дисертационния труд, озаглавена „Езиковата политика в българските вестници в години на идеологически сблъсък. Език и власт“ (138–377), представя същността на езиковата политика в плановете на изграждания тоталитарен режим. В първата част на тази глава Красимир Стоянов е посветил на разглеждане обществения смисъл на феномена *книжовен език*, на неговото въздействие върху широките социални маси у нас непосредствено след края на войната. Тук са анализирани нови за своето време модели на езиково взаимодействие и въздействие в публичността. Коментират се организираните усилия на властта да заеме осъзнати пълномощия на кодификатор, който да подсили „здравите неразкъсваеми връзки на народния живот със съвременния и постепенно пробиващата си път могъща идея на научното езикознание за революционното развитие на езика“ (с. 154, цит. по Андрейчин 1955: 312). След като открива и систематизира обстоятелствата, оказали се по един или друг начин решаващи за изграждането на престижни социални модели на речево поведение и диктували в тези сложни времена националната мода на възприятие и оценка на явления и социални позиции, авторът ги класифицира в преобладаващото им мнозинство за *чужди* на българския обществен модел на

мислене. Като такива те се разполагат идеологически и в езика на периодичния печат (163–164). В този аспект Стоянов подробно разисква мащабите и средствата на правителствената системност на действия, които определят характеристиките на отличие между *най-общо понятийно упоменавана езикова политика, национална езикова политика* и *държавна езикова политика* (164–181). Посочените особености в изследването стават повод за анализ на социалните императиви, при които се замисля и осъществява процесът на *съзнателна обработка на книжовния език* (изразът е на Бохуслав Хавранек). Тук К. Стоянов посочва определящото значение на наличието на държава и на съответен стандартен език, което според него предполага институционализирани и координирани действия по отношение на националния език. Тези действия в дисертационния труд се дефинират като езикова политика, тъй като е свързвана с понятия като изграждане на езикова култура и теоретична обработка, която превръща народния език в книжовен език (с. 172). Тяхната вариативност и посока дават основания на Красимир Стоянов да въведе и да дефинира понятията *иманентна езикова политика, екстериорна езикова политика, микроезикова политика, деструктивна езикова политика* и *езиков геноцид*. Авторът аргументирано коментира практиката на провеждане и организиране на държавническите действия като основание за отликите между *езиковата политика* и *езиковото планиране (футурология)*. Обобщавайки всички изложени обстоятелства за същността на езиковата политика след края на войната, Красимир Стоянов стига до заключението, че езиковата политика е продължение на политиката с други средства (с. 186) и конкретизира, че в посочените обществени условия изразът „Да говорим на един език“ се появява и се осмисля публично при условията на остра политическа съпротива изключително в значението му на споделено идеологическо единомислие.

В последна сметка Красимир Стоянов извежда твърдението, че в *съвременната представа* за държавнически действия по отношение на националния език крайна и същинска цел на езиковата политика не е езикът – така заявените градивни усилия на политическата и държавна власт по отношение на езика са само средство за постигане на други, неезикови влияния, според държавнически и политически проекти (с. 193). Авторът открива целите на провежданата езикова политика в България след края на войната като свеждащи се до отговор на правителствената политика – как да се използва националният книжовен език за максимално успешно осъществяване на новата и безкомпромисна идеологическа

програма за промяна на обществото и неговите икономически и духовни ценности. В тази глава се открояват ясно изразената убеденост и личните амбиции на политическите лидери да управляват вътрешноезиковото развитие и обществените функции на „държавния език“. Подобни цели според автора неизбежно рефлексират и формират нови възприятия за състоянието и категорично преосмисляне на функционалността на националния език (с. 223). Особено значимо място в дисертацията и научен принос има последната част на главата, озаглавена „Език и власт. Свобода на словото в атмосфера на идеологическа борба“ (251–377), в която авторът излага система от аргументи доказващи, че след края на войната вестникарските страници се превръщат в поле на влиятелна и авторитетна употреба на *силата на езика като лост на властта*.

В Трета глава „Жанрово разнообразие на езиковата политика в националните вестници след войната (1944–1956)“ (378–506) авторът разглежда основните промени настъпили в стилистичния и граматически строй на публицистичния език в резултат на провежданата идеологизирана езикова политика във вестниците след войната. Аналитично се проследява как лозунгите биват *организирано разпределяни в идеологизираната структура на тялото на вестника* и развитието на двата процеса: *военизиране на битовата лексика и битовизиране на военната лексика*. Проведените от доц. Красимир Стоянов наблюдения върху „управлението на езика“ във вестниците през тези години показват, че изразителен вид има процесът на обогатяване на езика чрез създаване на нови вътрешноезикови връзки между съществуващите, но и с необичайно голямото множество нововъведени лексикални единици, чрез разпространението на политическите фразеологични единства в езика на оперативната публицистика и структурирането на българския нов политически дискурс по модел на съветския руски речеви изказ.

В заключението се подчертава, че анализът на текстовата реалност и на личностните прояви (свързани с форматирането на нейния характер), позволява да се третират като знакови за периода след края на войната, и да се определят като „решително активни“ в провежданите речеви (езикови) внушения за *организирания политически стремеж да се създаде нов български речев стандарт в публичността* с ясно изразени стилистични и идеологически мотивирани рамки. Това според автора се приема за аргумент, че в периода 1944–1956 г. правителственото съзнание е

съсредоточено към изпълнението на задача за ангажиране на публицистичния език в идеологическата борба.

Приносните акценти на дисертационния труд на доц. Красимир Стоянов са изложени обективно в автореферата, който резюмира коректно предложеното за рецензиране изследване.

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален социолингвистичен принос в съвременната филологическа наука* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на Софийския университет. Дисертационният труд показва, че доц. д-р Красимир Стоянов притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 2.1. Филология (Български език – социолингвистика), като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Въз основа на направения критичен анализ, давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено в дисертационен труд „*Езикова политика в българските вестници след края на Втората световна война (1944–1956)*“, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“** на доц. д-р Красимир Стоянов в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език – социолингвистика).

10.03.2018 г.

Рецензент:

проф. дфн Димитър Веселинов